

стала стаття про дискусію довкола місця поховання Романа Шухевича, яка останніми роками розгорнулася в суспільстві. Також тут розміщено Укази Президента України про відзначення 100-ліття Романа Шухевича, про присвоєння йому звання героя України та про відзначення 65-ї річниці УПА. Ці документи, на нашу думку, є етапними, оскільки засвідчують зміни у ставленні офіційної української влади до ролі та місця Української Повстанської Армії в історії.

Десятий номер «Українського визвольного руху» є вже другим збірником, присвяченим одній визначній особистості. Зацікавлення, яке викликав восьмий номер, де було зібрано матеріали про Євгена Коновальця, — певна запорука того, що й це видання знайде вдячного читача. Гадаємо, в майбутньому з'явиться ще не один збірник, у якому крізь призму життя окремої особи висвітлюватиметься історія українського визвольного руху 1920-х—1950-х рр.

ДЖЕРЕЛА ДО ІСТОРІЇ ВИЗВОЛЬНОГО РУХУ

РОМАН ШУХЕВИЧ — 'Б. ФЕДОРОВИЧ'

ЮРКО БЕРЕЗИНСЬКИЙ (З ЖИТТЯ БОЙОВИКА)

В 1929–32 рр. добре було знане кожному українському підпільникові на ЗУЗ прізвище комісара польської поліції у Львові Чеховського. Він разом з комісаром Білевичем вів найважливі українські політичні справи. На всіх тодішніх процесах підсудні вказували на них, як на спричинників жахливих побоїв–знущань, бо саме вони давали накази своїм підвладним поліційним агентам тортурувати політв'язнів. З ОУН комісар насміхався — жартував, — певний, що за ним стоїть держава з великим справним поліційним апаратом, що унеможливить навіть бойовикам ОУН помсту за друзів. Та перечислився, бо проти справності і сили поліції стоїть фанатизм, погорда смерті, впертість і посвята.

У звені членів ОУН у Дзвона* був молодий 20-літній юнак, Юрко Березинський. Високий, пристійний з сивими блискучими очима, цілим своїм серцем належав до ОУН. Її історію, її бойовиків знав усіх напам'ять. Щоранку будила його думка про Організацію і думка про неї заколисувала його за рік на вічний сон у Городку Ягайлонському. В душі лелівав мрії помірятися і собі з ворогом і показатися гідним своїх старших друзів. І саме цей юнак дістав наказ від Дзвона прослідити спосіб життя комісара Чеховського: де живе, куди рано ходить, якими вулицями ходить, в котрій годині вертається з бюро, чи виходить систематично в вечорі і куди? Живий усміх і радість у Юркових очах є відповіддю на наказ провідника. І Дзвін бачить, що найбільшу радість зробив би йому, коли б дав ту «роботу» до виконання. Інвігіляційну працю виконує Юрко не самий. Він має людей у своєму звені, вони стають до помочі, але трьох людей до слідження може бути замало, особливо, що слідкування треба вести також біля слідчого будинку польської поліції на вул. Казимирівській, а там крутиться багато агентів. Юрко дістає до помочі ще дівчину Міру.

* Псевдо Романа Шухевича.

Грудень, січень, лютий проходять на інвіліяції, яка, зрештою, ніяких нових матеріалів про Чеховського не дає. Але й досі зібрані дані, ці, що є, вистачають вповні. Систематично ходить він щоранку тою самою дорогою — вулиця Стрийська, алея Стрийського парку, і знов вул. Стрийська до трамвайної зупинки. В ранніх годинах рух на тих вулицях мінімальний. Поліцистів чи озброєних військових, що мали б бути грізні при погоні за вбивником, майже ніколи немає тут. Терени, що прилягають до дороги, якою іде Чеховський, прегарні. З одного боку Стрийський парк і виставова площа, а з другого — виходи на Вулицькі горби, Стрийський цвинтар і город біля вул. Пелчинської. В такий терен певно не буде пускатися погоня, що може бути зложена найбільше з 2-3 випадкових цивільних людей. До того ж, вони, правдоподібно, будуть неозброєні, а перед собою будуть мати людину зі зброєю у руках і рішену на все.

В такій ситуації можна приступити до подрібного опрацювання цілого плану. Немає сумніву, що робота буде виконана рано о годині 7,10 — 7,35 на трасі між домом, а трамвайною зупинкою.

Дальше йде про вибір самого виконання. На просьби Юрка Дзвін не може бути глухий. Він гарно зробить це сам — він не розконспірований, відваги йому не бракує, він опанований, спокійний: правда, що молодий він ще трохи — 20 літ має — та тут Дзвін тямить, що він сам, маючи 19 літ брав участь у «мокрій роботі». І зовсім добре її виконав, а на війну чи не йдуть 18-20 літні? І чи якраз ці молоді запальні люди — це найбільші герої воєн і революцій. Старі, звичайно, називають їх «дурними дітьми», «негативістами», чи інакше, але чи не тому, що забули, якими самі були замолоду. Отже, піде Юрко Березинський. Чи міг би-хто відтворити цей гордий і радісний погляд, з яким Юрко прийняв наказ!?

«Будь спокійний, друже провідник, я не заведу надій, що їх на мене покладаєш. Коли б мені навіть не вдалося втекти від погоні, — живим у руки ворогові не здамся».

І дійсно слово його не було пусте: пострілений у напад на пошту в Городку Ягайлонському, коли не міг вже втікати, приложив собі холодне дуло до виска і скінчив зі собою, щоб ворогові не здатися.

Місце до виконання роботи вибрали на закруті Стрийської вулиці, в тому місці, де кінчиться якийсь опарканований город, а починається кладовище. Закрут настільки добрий, що евентуальних свідків атентату буде менше. Тільки ті, що будуть по тій самій стороні

закруту, де буде виконаний атентат. Всі, що будуть на протилежній стороні, нікого не зможуть бачити. Охорони Юркові не треба буде, бо від прохожих не можна сподіватися поважної погоні. Зрештою, Юрко дістане 2-і пістолі і кілька магазинків набоїв. Щоб роботу робити «якнайdiskретніше», дістане він пістоль маленького калібру 6,35 мм, який стріляє без великого гуку при вистрілі, а другий великого калібру 9,0 мм для самооборони. Устійнення для атентату має в собі посмак забобону. Виконати роботу буде можна кожного дня. Та Дзвін вважає, що найкраще воно вдасться у вівторок, бо це для нього найщасливіший день у тижні. Він сам ішов на першу велику роботу саме у вівторок. І вибрано вівторок, 22-го березня. В перших днях цього тижня від'їжджає до дому своїх батьків в с. Глядів, Радехівського повіту. Ситуація укладається надзвичайно гарно. Поїзд, який їде з Радехова до Львова, приїздить на двірць Підзамче десь біля год. 6:45 зрана. Звідси безпосередньо дістається Юрко на місце роботи ще на час, а поворотний поїзд до Радехова є вже о год. 8 рано; цей поїзд мусить Юрко схопити на Підзамчі і ним від'їхати додому. Вже в полудне буде вдома. Отже, його кількогадинної не-присутности ніхто з домашніх не повинен помітити, тим більше, що він і так багато вдома не просиджував. Алібі буде просто прекрасне. Від початку березня був він цілий час вдома, поза Львовом. Все приготоване. Юрко жде нетерпеливо в Оглядові на 22-го березня. У Львові Міра дальше стверджує, що Чеховський не змінив способу життя, ні, все «грає».

Приходить ніч з 21-22-го березня. На заспаному приходстві ледве чутний рух. Юркова сестра тихо-тихенько будить свого брата зі сну. Чи спав він? Не знати. Зривається, спокійний, опанований, трохи блідий. В темній кімнаті вбирається в «помпи» і куртку, кашкет і зброю дістане у Львові. За кілька хвилин він готовий. Має далеку дорогу до маленької залізничної зупинки Павлів, куди має 11 км ходу. Сестра прощає свого улюбленого брата без сліз. Поїзд не мав спізнєння. Точно заїхав на Підзамче, а між юрбою перекупок, молочарок і учнів протискався високий, блідий мужчина і уважно шукав між тими, що ждали на станції. Весело усміхнувся до Міри, що ждала вже з течкою в руці. Там пістолі і кашкет — ці останні конечні речі. Обоє пішли, взяли під руку, ніби залюблена пара, веселі й усміхнені. Вона повідомляє його, що все в порядку. Чеховський незмінно продовжує свою ранішню дорогу і сьогодні, напевно,

також піде, а завтра живим хіба вже ні. Вступають до першої брами при Жовківській вулиці. Міра випорожняє течку і оба пістолі мандрують до кишені Юрка. Твердо стискає він зимну сталь. Все в порядку, каже Міра. — Передучора з них ще пробно стріляли, 9-ка «Штаєр» стріляє знаменито. Мала 6-ка ФН може затягтися по кількох стрілах, — та Юрко впевняє, що найбільше буде два стріли до комісара. Юрко добрий стрілець. Час втікає. Треба всідати до трамваю. Всідають обоє і їдуть до жандармерії при вул. Сапіги. Подорозі умовляються: Міра зажде при вулиці Пелчинського, коло трамвайної зупинки. Там відбере від нього все зайве: пістолі, набої, кашкет. Висідають з трамваю. Кріпкий, дружній стиск руки — це благословенство Міри для молодого революціонера і довгий-довгий погляд за ним. Чи вернеться живим, чи може?.. Ні, він вернеться напевно — такий був спокійний і певний успіху. Вже пішов. Скоро, Кадетською вулицею вгору, назустріч невідомому. Юрко не бачить нічого коло себе. В думці лише одно. Бути гідним тих усіх, що були перед ним — всіх Любівичів, Пісецьких. Всіх, що по тюрмах ждуть помсти. Ще лише кілька хвилин... Треба лише одно пам'ятати: добре ціляти — і найкраще нічого взагалі не думати, лише те одне: добре ціляти. Юрко доходить до кадетської школи. Ще кілька кроків, до Стрийської вулиці і зараз побачить Чеховського. Це ж година, що в ній повинен надходити. Так, ось іде вже, іде, вже виходить із Стрийського парку. Іде самий, спокійно, з руками в кишенях плаща. Йде до бюро, де ждуть вже жертви. Не чує, не прочуває нічого пан комісар. Він думає про аванс, про кар'єру... Юрко приспішує ходу. Ще лиш 10 кроків ділить його від Чеховського. Рука в кишені, відбезпечила ФН (Юрко був малькут), — зараз Чеховський спиниться на закруті. Ще секунда життя. Юрко вже лиш два кроки за Чеховським. Рука з кишені різко витягається, а в ній блищить маленький чорний предмет. «Лиш добре ціляти!» — одинока думка в тому рішаючому моменті. Сухий тріск понісся по деревах Стрийського парку. Лиш один тріск. Якийсь чоловік у темному плащі зігнувся у колінах і впав перед себе лицем до землі. Не видав ні одного звуку зі себе, навіть рук не витягнув з кишені. Це вже. Труп. Труп комісара політичної поліції Еміліяна Чеховського.

Якийсь другий перебіг через гостинець і почав драпатися на протилежний шкарп на кладовище. Раз усунувся, бо було ховзько. Та за другим разом видістався на цвинтарну алею і зараз же зник.

Ще лиш оглянувся за прохожими, а вони: всі три трамваярі повставали збентежені, нерішучі, не знали, що робити, до кого вдатися. Не кричали, лиш поволі почали підступати до чоловіка, що лежав на землі. Про того другого хіба забули. А він кількома швидкими кроками пробіг кладовище і кинувся через горби в напрямі Пелчинської вулиці. Оце зовсім нелегка дорога — сніг декуди по пояс. Стежки нема, а гаятись не можна. Та на щастя ні живої душі не видно. Та в Юрка вже друга думка: якнайскорше віддалитися звідтіля. Скоріше! І мов олень, скаче він великими кроками по глибокому снігу. Ще крок, ще два і він вже при Пелчинській вулиці. Вже видно трамвайну зупинку, Міра вже жде. Допитливий погляд «Щасливо! По всьому?». «Ні, це неможливо, я нічого не чула». «Бо тільки один стріл, а відгомін тут не долетить». І знову дружній стиск руки; вона перша його вітає, того щасливого молодого революціонера, що ось перейшов свій хресний вогонь. Відбирає від нього зброю, кашкет, тепер вже вона тим заопікується. Та робота ще не скінчена, ще Юрко мусить якнайскорше дістатися додому. Ідуть трамваєм обоє щасливі, радісні. Вівторок щасливий день. До поїзду ще 5 хвилин часу. Міра купує білет і знову молодий, блідий чоловік всувається у куток сепаратки, де закрившись курткою дрімає. Чи дрімає справді? На маленькій зупинці Павлів висів один-одинокий подорожній і цільними доріжками подався на схід,

«Де ж то Юрко подівся, що його від рана не бачу?» — питається батько доньки.

«Десь тут ходив, а потім сказав, що іде до свого товариша, до Кривого». «Але що так зранку захотілося йому іти у відвідини!».

«Він десь зараз повинен бути» — відповідає дочка а сама ходить лише від вікна до вікна — щохвилини заглядає на годинник. Ах, як тяжко ждати, краще самому робити, ніж другого висилати. Живий чи ні? Вдалось, чи ні? — ці питання клубляться цілий час у дівочій голові.

В снігах хтось витирає ноги. То він, то напевно він! Скрипнули двері. В кухні станула висока, струнка постать Юрка. Йому назустріч один довгий допитливий погляд. Його очі сказали їй все. Ще заки вспів щонебудь промовити кинулась йому на шию і почала гарячо цілувати. За часок сиділа вже при слухавках радієвого апарату і відбирала вістку: «Сьогодні в годині сьомій тридцять невідомий чоловік замордував при вулиці Стрийській одним пострілом з пістоля

комісара пана Еміліяна Чеховського. Вбивство правдоподібно на політичному підлозжі. Слідство ведеться. Подробиці поки що в таємниці».

Польська поліція стала перед загадкою, якої не могла розв'язати довший час. Щойно три роки пізніше довідалася з архіву Сеніка, що вбивником комісара Чеховського був Юрко Березинський. Та він вже тоді не жив. Дня 30-го листопада 1932 року згинув смертю революціонера в Городку Ягайлонським.

ВЕЛИКІ РОКОВИНИ

(Уривок)

...Лиш борися, на мирися.
Радше впадь, а сил не трать,
Гордо стій і не корися,
Хоч пропадь, але не зрадь!

Кожний думай, що на тобі
Мільйонів стан стоїть,
Що за долю мільйонів
Мусиш дати ти одвіт.

Кожний думай: тут, в тім місці,
Де стою я у вогні.
Важиться тепер вся доля
Величезної війни.

... Чи побіди довго ждати?
Ждати довго!» То й не жди ж!
Нині вчися побіджати,
Завтра певно побідиш.

(Іван Франко)

ПРО РЕЙДИ

Рейдом звичайно називають маневрування в заціллі ворога. Тому, що ціла діяльність УПА зводиться до дій у ворожому заціллі, виходило б, що кожний маневр УПА треба б назвати рейдом. Та знаменною прикметою для рейду є оперування у повному відірванні від власних баз, від власного вищого командування. Тим-то в наших повстанських умовах рейдом будемо називати тільки маневрування в теренах, дотепер не опанованих нашим повстанським рухом, де немає для нас харчових і санітарних баз, де при перемаршах і квартируванні треба приймати окремі заходи обережності. Так, наприклад, перемарш по теренах Білорусії будемо називати рейдом, зате маневр по опанованих нами теренах Західно-Українських Земель не буде рейдом.

Які ж цілі переслідують рейди наших частин?

В першу чергу це будуть цілі *політично-пропагандивні* й щойно на другому місці стоятимуть *бойові* цілі, які є тільки доповненням до політичних завдань. Що воно так, а не інакше, виходить хоч би з того, що революція, яку приходить здійснювати українському народові, є в першу чергу революцією політичною, сама ж УПА є силою не тільки мілітарною, а політично-мілітарною.

Які військові одиниці найкраще надаються до рейдів?

Це основно залежить від можливостей *законспірування* своїх рухів перед ворогом чи то від можливостей пробиватися крізь ворожі застави. При більшому насиченні терену ворожими військами треба радше мати на увазі зручне маневрування поміж тими військами, а ніж розраховувати на власну пробойову силу. Тим то вважаємо, що в наших умовах найбільш придатна до рейдів частина — це чота. Кількістю своєї скорострільної зброї зможе вона, на випадок потреби, вибитися з ворожого оточення, а рівночасно легко їй законспірувати свій рух і місце постою.

Перед виходом у рейд чота мусить бути відповідно *вивінувана й приготовлена*. Одержавши від свого зверхника трасу й завдання рейду, чотовий мусить до цього підготувати відділ як з погляду політичного, так і військового.